

Družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk

Vesna Nikolić-Ristanović*

Ženska kriminaliteta tvori že več let okoli 13% celotne kriminalitete. Ženske so v glavnem storilke nenasilnih kaznivih dejanj (žalitve, drobne tatvine, izdajanje nekritih čekov in povzročanje lažjih telesnih poškodb), težka kazniva dejanja, kot so umori in detomori, storijo tedaj, ko zaradi razmer v svojem okolju in brezbržnosti družbe, ne vidijo izhoda iz kriznega položaja.

Povprečna storilka kaznivega dejanja izhaja po izobrazbi in družbeno-ekonomskem položaju iz nižjih slojev, njena žrtev pa je navadno oseba iz najožjega okolja (družinski član, sosed, znanec). Način, čas, kraj in celo motive kaznivih dejanj, ki jih storijo ženske, določata socializacija z učenjem tradicionalnih vlog in družbena pričakovanja, da se bo ženska obnašala skladno s priučenim podrejenim položajem v družbi.

Formalno družbeno nadzorstvo, ki obravnava storilko kaznivega dejanja, je enako naravnano kot neformalno: trudi se, da bi žensko prevzgojilo v pasivno, ubogljivo osebo. Drugače pa ni večjih razlik med kazenskimi sankcijami, ki jih izrekajo ženskam, in tistimi, ki jih izrekajo moškim.

Družbeni razvoj ustvarja ugodne pogoje za žensko kriminaliteto, ker prinaša s seboj nove potrebe in želje, ni pa možnosti za njihovo uresničevanje. Resnična emancipacija je v naši družbi obšla večino žensk, kljub formalno razglašani enakopravnosti z moškim.

Ključne besede: storilke kaznivih dejanj, kriminaliteta žensk, teorije, formalno družbeno nadzorstvo, Jugoslavija.

UDK: 343.914

1. Kriminaliteta žensk v svetu — sodobni teoretični pogledi

Kriminologi se dolgo časa niso ukvarjali s kriminaliteto žensk. To so opravičevali na različne načine, najpogosteje pa s tem, da je uradno ugotovljena kriminaliteta žensk izredno nizka, razlog za nezanimanje pa je bil tudi ta, da so na kriminološkem raziskovalnem področju prevladovali moški. D. Klein¹ opaža, da se podatki o kriminaliteti žensk pogosto omejujejo le na opombe pod črto v sestavkih o moški kriminaliteti, ki so hkrati tudi sestavki o kriminaliteti nasploh.

Toda, čeprav redko, zasledimo tudi v starejši kriminološki literaturi že nekatera dela, namenjena izključno kriminaliteti žensk. Pisce teh del bi lahko razvrstili v tri skupine. Prvo skupino tvorijo kriminologi, ki razlagajo kriminaliteto žensk predvsem z biološkimi oz. psihološkimi dejavniki, drugo tisti, ki pojasnjujejo žensko kriminaliteto s socialnoekonomskimi razlogi, tretjo pa tisti, ki utemeljujejo kriminaliteto žensk z biopsihološkimi in socioekonomskimi razlogi. V prvo skupino štejemo Lombrosa, Thomasa, Freuda, Exnerja Mezgerja, Zauerja, Middendorfa, Davisa, Pollaka, v drugo Sutherlanda, Cavana, Caldwell, Vouina in Leauteja, in v tretjo, Hentiga, Elliotta, Zeliga in Hegemanna.

* Dr. Vesna Nikolić-Ristanović, raziskovalka na Inštitutu za kriminološka in sociološka raziskovanja v Beogradu.

¹ Klein, D.: The Etiology of female crime: a review of the literature. Issues in criminology, 1973/2, str. 3.

Pojasnjevanje ženske kriminalitete z nespremenljivimi biološkimi in psihološkimi lastnostmi pa tudi socio-darvinistične razlage niso samo ostanki preteklosti, temveč prežemajo tudi dobršen del sodobne kriminološke misli o kriminalnem vedenju žensk. Zanimivo je npr., da so se zastopniki Lobrosovim podobnih stališč oglašili tudi v novejšem času. Tako sta Cowie in Slater (1968) ugotovila skupne fizične lastnosti pri delinkventnih dekletih in sta na podlagi tega sklepala, da določene lastnosti, kot je npr. višina, lahko povzročajo kriminalno vedenje. Tudi ženske z moškimi psihološkimi lastnostmi (kot so npr. odločnost, napadalnost, podjetnost) so ravno zaradi le-teh pogosto storilke kaznivih dejanj. Ti pisci se vračajo k preživelim Lombrosovim stališčem tudi tako, da razlagajo žensko kriminaliteto s kromosomsko teorijo.² V novejšem času pojasnjujejo Konopka (1966) in Vedder ter Somerville (1970) žensko kriminaliteto s Freudovim teoretičnim konceptom.

D. Klein opozarja, da je večina sodobnih del, čeprav puščajo ob strani seksizem, rasizem in razrednost, s svojimi razlagami v bistvu seksistična, rasistična in razredna. Njihova skrb je usmerjena k prilagajanju ženske družbi, ne pa k spreminjanju družbe. Tako težijo po tem, da bi se obdržala represivna ideologija s svojim širokim aparatom družbenega nadzorstva, da bi se obdržala tradicionalna podrejena vloga ženske in strogo nadzorstvo nad žensko v družbi, kar naj bi zagotovilo, da se bo vedla nedelinkventno. Nasploh je pot od Lombrosa do

² Prav tam, str. 4.

nekaterih sodobnih ugotovitev nenavadno ravna.³

V zadnjih dveh desetletjih so ženske⁴ bolj vplivale na kriminološko misel. Dotedanji način mišljenja so začeli ostro napadati in poudarjati predvsem družbeno-ekonomske, socialne, kulturne in druge vzroke za kriminaliteto žensk. Vendar pa je treba omeniti, da je celo v nekaterih izrazito feministično usmerjenih delih, še vedno opaziti ostanke starih teorij. Tipična taka miselnost je, da pripisujejo vzroke za porast ženske kriminalitete in povečanje nasilniških oblik ženske kriminalitete emancipiranju žensk in feminizmu. Tako menijo F. Adler⁵, Austin (1975), Simon (1983), Henson (1980) in drugi.⁶ Bistvo tega nazora je argument enakih možnosti (»equal opportunity argument«). Po njem je dostop do položajev, ki so bili dolgo časa dosegljivi le moškim, omogočil ženskam, da postanejo storilke kaznivih dejanj. Ta stališča so ostro napadale številne avtorice. Npr. Crities⁷ poudarja, da je gibanje za pravice žensk dobesedno izpustilo nezaposlene in revne ženske in ženske, ki pripadajo manjšinam, kot so npr. storilke kaznivih dejanj. Te ženske ne le, da niso dobile več pravic in možnosti, temveč je postal njihov boj za goli obstoj še težji. Crities tudi ugotavlja, da kazniva dejanja žensk odražajo njihovo tradicionalno družbeno vlogo,⁸ kar pomeni, da je emancipacija žensk slabo vplivala na žensko kriminaliteto. Namreč, ženske so ostale še naprej storilke drobnih premoženjskih deliktov, kar je posledica njihovega položaja drobnih potrošnikov. Telesne poškodbe in uboji, ki so jih povzročile ženske, tudi kažejo na njihov položaj v družbi, saj so žrtve večinoma možje, ljubimci in otroci, izjeme, ki jih navaja Adlerjeva, pa niso dovolj za dokazovanje, da gre za težnjo k resnejšim nasilniškim kaznivim dejanjem. Podobna stališča zastopata tudi Box

³ Prav tam, str. 8.

⁴ Glej Pečar, J.: Storiške kaznivih dejanj v kriminologiji. Revija za kriminalistiko in kriminologijo 1980/3, str. 190.

⁵ Adler, F.: Sisters in crime. New York, Mc Graw Hill 1975, str. 248—249.

⁶ Box, S., Hale, C.: Liberation and female criminality in England and Wales. British journal of criminology 1983/1, str. 35.

⁷ Crities, F.: Female offender, past and present. The Female offender. Lexington, Heath 1976, str. 37.

⁸ Podobno meni Leder, H. v: Frauen- und Mädchenkriminalität. Heidelberg, Kriminalistik Verlag 1978, str. 31.

in Hale⁹. Kriminaliteto žensk pojasnjujeta bolj z ekonomsko marginalizacijo, ki jo ženske iz nižjih slojev in iz zatiranih etničnih skupin delijo z moškimi iz teh družbenih skupin, kot s kriminogenostjo ženske emancipacije.

Domnevo o enakih možnostih je empirično preverila tudi J. Figueira-McDonough. Rezultati njene raziskave so samo delno potrdili to tezo, medtem ko so v glavnem potrdili pojasnjevanje kriminalitete z deprivacijami v okviru subkultur. Figueira je namreč ugotovila le slabo in delno povezavo med feministično usmerjenostjo in kriminaliteto žensk. Med feministično usmerjenimi ženskami ločuje dve skupini: prvo tvorijo ženske z visokimi ambicijami glede kariere in šolanja, drugo pa ženske z napadalnim in k uspehu naravnanim self-conceptom. Prva skupina, ki teži k enakopravnemu položaju z moškimi tako v zasebnem kot v javnem življenju, je usmerjena v glavnem k družbeno zaželenemu vedenju. Nasprotno pa so učinki agresivnega in k uspehu naravnane self-concepta veliko bolj raznoliki, tako da se določen del žensk usmeri tudi v deviantno vedenje. Materialne želje, ki naraščajo z boljšim položajem ženske v družbi, povzročajo več kaznivih dejanj žensk. Namreč, delinkventno vedenje žensk si lahko razlagamo z Mertonovo teorijo o neskladju med željo po uspehu, oz. po materialnih dobrinah in možnostjo za njeno uresničevanje. Če nastajajo nove potrebe hitreje kot jih je mogoče zadovoljevati, nastajajo tudi okoliščine za delinkventno vedenje.¹⁰ Popolnoma očitno je, da koristi, ki jih prinaša feministično gibanje, ženske preplačujejo z delinkvenco, kot stranskim produktom svoje enakosti z moškimi. Kot pravilno opozarja Figueira, se bo ta cena zniževala z nadaljnjim izboljševanjem družbenega položaja žensk, zlasti z boljšimi možnostmi šolanja, napredovanja pri delu itd. To pomeni, da si je treba prizadevati za zakonito uresničevanje novih želja in potreb, in ne izgubljati časa z zatiranjem agresivnega in k uspehu usmerjenega self-concepta feministično nastrojenih žensk.¹¹

Ko je razčlenjeval podatke o razmerju med številom obsojenih moških in žensk v Ameriki,

⁹ Box, S., Hale, C., navedeno delo, str. 47.

¹⁰ Figueira-McDonough, J., Selo, E.: A Reformulation of the »Equal opportunity« explanation of female delinquency. Crime and delinquency 1980/3, str. 337.

¹¹ Figueira-McDonough, J.: Feminism and Delinquency. British journal of criminology 1984/4, str. 339—340.

je Steffensmeir (1979)¹² opozoril tudi na slabo, skorajda zanemarljivo povezavo med emancipacijo žensk in kriminaliteto. Po njegovem mnenju je novi delinkvent ženskega spola bolj »družbena stvaritev kot empirična realnost«, ker je ženska še vedno tipično nenasilna storilka drobnih premoženjskih kaznivih dejanj.

V novejšem času razlagajo kriminaliteto žensk s spolnimi razlikami v socializaciji, razlikami v strukturi nelegitimnih možnosti (Hoffman, Bustamante, 1973) ter razlikami v družbenih stališčih in reakcijah (Simon, 1975, Bertrand, 1979, Warren, 1981) itd.¹³

Kriminaliteto žensk še posebej proučujejo v okviru delovanja neformalnega in formalnega družbenega nadzorstva. Zastopniki tega obravnavanja so ostro napadali klasično razlago kriminalitete žensk, po kateri ženske odstopajo od tradicionalnih vlog svojega spola in sprejemajo tipično moški način vedenja. Menijo,¹⁴ da vzrok za naraščanje števila obsojenih žensk ni gibanje za emancipacijo (ki je posledica družbenih sprememb), temveč da je prevladujoči mit, ki ga sprejemajo skupine, ki opravljajo nadzorstvene vloge, in javnost, tisto, kar povezuje žensko kriminaliteto s procesi emancipacije, oboje pa s povečevanjem stopnje kriminalitete. Namreč, neformalno družbeno nadzorstvo, ki deluje v najožji družini, soseski, med prijatelji in drugimi, ki sprejemajo prevladujoče stališče o položaju ženske v patriarhalni družbi, oz. stereotip njenih družbenih vlog, skrbi za ohranjanje podrejenega položaja žensk. Kot pravi Davis, ženske kot potrošnice in seksualne objekte določajo zunanje meje moškega sveta, medtem ko imajo kot soproge, matere, hčere in ljubice osrednji položaj.¹⁵ Na ta način neformalno družbeno nadzorstvo pogojuje ne le obseg in sestavo ženske kriminalitete, marveč tudi krog oseb, ki so žrtve te kriminalitete, način storitve, motive za kazniva dejanja žensk in podobno. Po drugi strani, ne glede na obseg ženske kriminalitete, kazenskopravno poseganje krepki institucionalno nadzorovanje nad vedenjem žensk.¹⁶ To dosega s pogostejšim pregonom in

¹² Box, S., Hale, C., navedeno delo, str. 36.

¹³ Collette-Carriere, R., Langelier-Biron, L.: Du côté des filles et des femmes, leur delinquance, leur criminalité. Criminologie 1983, str. 29.

¹⁴ Davis, N., Anderson, B.: Social control — the production of deviance in the modern state. New York, Irvington 1983, str. 130.

¹⁵ Prav tam, str. 131.

¹⁶ Prav tam, str. 129 in Chesney-Lind: Feminist of female delinquency. Crime and delinquency 1989, str. 19.

strožjim kaznovanjem žensk za delikte, s katerimi le-te odstopajo od svoje tradicionalne vloge,¹⁷ kakor tudi z obravnavanjem in prevzgojo v zaporih, ki ustreza ženskim tradicionalnim vlogam.

Kruttschnitt in Green¹⁸ opozarjata na vpliv, ki ga ima obratno razmerje med neformalnim in formalnim nadzorstvom na razlike v udeležnosti žensk in moških v kriminalu in na njihovo kaznovanje. Menita, da razlike v vplivu neformalnega družbenega nadzorstva na življenje moškega in ženske povzročajo razlike v izpostavljenosti formalnemu družbenemu nadzorstvu. Neformalno družbeno nadzorstvo močnejše vpliva na žensko, saj je pogosteje ekonomsko odvisna od drugih (npr. od moža), zato je manj na očeh formalnega družbenega nadzorstva in s tem je manj možnosti, da bo kaznovana, oz. da ji bo odvzeta prostost. Nekoliko drugače govori Harris¹⁹, ki meni, da je ženska manj kot moški predmet družbenega nadzorstva, da je manjkrat obsojena na zaporno kazen, ne zato, ker je bolj kot moški odvisna od drugih, temveč zato, ker je v interesu moškega, da obdrži žensko v hiši, ali z drugimi besedami, ker je moški bolj odvisen od ženskega dela.

2. Kriminaliteta žensk v Jugoslaviji

2.1. Raziskovanje kriminalitete žensk v Jugoslaviji

Jugoslovanski kriminologi so začeli resneje proučevati kriminaliteto žensk šele v novejšem času. Tako kot drugje v svetu so tudi pri nas obravnavali žensko kriminaliteto v okviru splošne kriminalitete in s samo marginalnim ugotavljanjem njenih posebnosti, in šele z resnejšim vplivom žensk na našo kriminologijo so

¹⁷ Davis in Anderson navajata primer nesorazmerne pogostosti v pregonu in strožjem kaznovanju mladoletnikov v primerjavi s kaznovanjem mladoletnikov za statusne delikte, kot je bežanje od doma in iz šole (navedeno delo str. 129), medtem ko Chesney-Lind opozarja na poskuse mladih deklet, da bi se rešile pred družinskim nasiljem in jih za to kaznujejo za beg od doma in iz šole in z obravnavanjem, katerega bistvo je, da vzgaja v ubogljivosti do staršev, ne da bi upoštevali, da so ravno starši tisti, ki jih viktimizirajo (navedeno delo, str. 24).

¹⁸ Kruttschnitt, C., Green, D.: The Sex-sanctioning issues: is it history? American sociological review 1984/4, str. 541—550.

¹⁹ Navedeno po Daly, K.: Structure and practice of familial based justice in a criminal court. Law and society review 1987/2, str. 270.

temu vprašanju namenili nekoliko več pozornosti.

Maklecov (1944) je bil verjetno prvi, ki je pri nas pisal o ženski kriminaliteti. Njegovo delo pa je v glavnem omejeno na pregled stališč evropskih piscev o kriminaliteti žensk, tako da nima večjega vpliva na proučevanje kriminalitete žensk pri nas. Razen nekaj člankov (Marković, 1964, Vouk, 1970, in Pečar, 1980) sta objavljeni tudi dve monografiji: V. Simović, »Kriminaliteta žensk« in S. Konstantinović-Vilić, »Ženske morilke«. Na posameznih območjih naše države so potekale raziskave, ki so obravnavale posamezne vrste ženske kriminalitete,²⁰ ena izmed zadnjih pa je pred kratkim končana raziskava o kriminaliteti žensk v SR Srbiji.²¹

Na podlagi spoznanj o ženski kriminaliteti pri nas bi težko oblikovali neko celovito teoretično razlago tega pojava, deloma zaradi okoliščine, da raziskav za celotno jugoslovansko področje ni bilo, deloma zaradi parcialnega raziskovanja kriminalitete žensk v okviru opravljenih raziskav. Kljub temu pa se nam zdi, da po podatkih naše najnovejše raziskave o ženski kriminaliteti v SR Srbiji in na podlagi že znanega o ženski kriminaliteti, vendarle lahko podamo neke teoretične splošitve.

2.2. Neformalno družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk v Jugoslaviji

1. Kriminaliteto žensk si lahko razlagamo s posebnostmi njihove socializacije, v kateri ženska sprejema družbeno vlogo, ki ji jo narekuje naša, še vedno predvsem patriarhalna družba, in ki je tesno povezana z njenim družbeno-ekonomskim položajem ter biološkimi posebnostmi. V skladu z veljavnimi pravili zagotavlja neformalno družbeno nadzorstvo socializacijo v družini in deloma soseski ter v ožjem krogu znancev in prijateljev, k temu pa prispevajo še šola, sredstva javnega obveščanja, literatura, filmi itd. Od ženske predvsem pričakujemo, da bo dobra gospodinja in mati, in

²⁰ Pečar, J.: str. 200.

²¹ Gre za raziskavo Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja v Beogradu. Raziskava zajema področje SR Srbije (brez pokrajin), na vzorcu 390 kazenskih zadev, v katerih je z 10 kaznivimi dejanji (žalitev, klevete, lahke in težje telesne poškodbe, uboj, tatvina, poneverba, neplačevanje preživnine, ogrožanje javnega prometa) ustrezno zastopana struktura kaznivih dejanj, katerih storilke so ženske. Avtorica članka je vodila raziskavo in tudi drugače v njej dejavno sodelovala.

če ne zadovoljuje v teh vlogah zastavljenih meril, jo okolica obsoja, ne glede na njeno uspešnost pri opravljanju nekaterih drugih družbenih dejavnosti. Poleg tega pa veljavna pravila narekujejo, naj bo ženska ubogljiva, potrpežljiva, plaha, neodločna, nesposobna, da bi se sama spoprijemala z resnejšimi problemi, pasivna, nenapadalna in neustvarjalna. Ženska, ki odstopa od teh pravil, velja za slabo, pogosto tudi odklonsko.

Kriminaliteto žensk lahko pojasnujemo s teorijo etiketiranja ali interakcionizma.²² Po tej teoriji vsak posameznik v interakciji vrednoti druge, istočasno pa je tudi sam vrednoten. Brez medsebojnega tipiziranja in oblikovanja »vzajemnih pričakovanj« bi si težko predstavljali trdne odnose med ljudmi. Vendar pa se pogosto dogaja, da vrednotenja ne ustrezajo stvarnosti, da so pričakovanja napačna. Če to prenesemo na ženske, je to tedaj, kadar se npr. ženska »svobodneje« oblači in obnaša, še zlasti pa, če menja partnerje, ali pa, kadar si upa »dvigniti roko« na moškega in podobno. Take ženske okolje vnaprej ovrednoti kot »lahke«, nemoralne, prostitutke, možače itd. Pod pritiskom tradicije in odzivov v okolju, tako poudarjata Janković in Pešić,²³ »posamezniki pogosto niso sposobni ohraniti alternativne opredelitve lastne osebnosti in sprejemajo vlogo devianta«.

Kadar gre za ženske, sodeč po statističnih podatkih in rezultatih naših raziskav, kalupi oz. družbena pričakovanja glede obnašanja in vpliv neformalnega nadzorstva, predvsem družine na oblikovanje in tudi ohranjanje pričakovanega vedenja, vplivajo na to, da so ženske manj primerne za kriminalno dejavnost in da imajo za to tudi manj možnosti, če pa že pride do kriminalitete, je njena struktura drugačna od moške. Neformalno družbeno nadzorstvo pritiska na žensko, naj čim več časa preživlja doma in v razmeroma ozkem krogu ljudi. Tako zožuje njeno dejavnost in konflikte, s tem pa tudi kriminalno vedenje, na razmeroma majhen prostor in ozek krog ljudi. Ženske se včasih same tako poistijo z veljavnimi stereotipi, da to že presega družbena pričakovanja, zanje pa postaja pretežko breme. Najtežja kazniva dejanja žensk (uboje) lahko pojasnujemo ravno s konfliktom med dvema stereotipoma o pričakovanem vedenju poročene ženske in njenimi res-

²² Janković, I., Pešić, V.: Društvene devijacije — kritika socialne patologije. Beograd, Viša škola za socialne radnike 1981, str. 79—86.

²³ Prav tam, str. 86.

ničnimi potrebami ter (ne)zmožnostjo, da bi reševala nakopičene probleme po zakoniti poti.

Socializiranje z učenjem ženske vloge in družbena pričakovanja določajo tudi način, čas in kraj ter celo motive, predmete in žrtve kaznivih dejanj, ki jih store ženske. Vpliv neformalnega družbenega nadzorstva na oblikovanje in ohranjanje pravil o ženskem vedenju je v obratnem razmerju s socialno-ekonomskim položajem in emancipacijo žensk. Ta vpliv je najmočnejši ravno v najnižjih družbenih slojih, iz katerih izhaja večina žensk, storilk kaznivih dejanj. Izjema so ženske, ki storijo kazniva dejanja v gospodarstvu in kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa, drugače pa se emancipacija ni niti dotaknila povprečne ženske storilke kaznivega dejanja.

2. Statistični podatki za SFRJ kažejo, da ženske, obsojene za kazniva dejanja, storijo okoli 13 % vseh kaznivih dejanj in da kriminaliteta žensk rahlo pada.²⁴

Razčlenitev podatkov za obdobje 1981—1988 za SR Srbijo (brez pokrajin)²⁵ kaže, da je kriminaliteta žensk, gledana v absolutnih številih, vidno naraščala v obdobju od 1981.—1985. leta (37 %), naslednje leto, 1986., pa je začela postopoma padati. Precej stalno razmerje med kriminaliteto žensk in moških (okoli 15 % celotnega kriminala) v tem času priča o podobni stopnji naraščanja in na podlagi tega ne moremo sklepati, še manj pa trditi, da je emancipacija žensk vplivala na njihovo kriminalno vedenje. Stalnost v razmerju med moško in žensko kriminaliteto, kljub spremembam pri ženski kriminaliteti v absolutnih številih, govori o podobnih skrajnih vzrokih oz. podobni politiki kazenskega pregona pri posameznih vrstah kriminalitete, ki je zelo narastla, oz. zadnja leta upadala pri storilcih obeh spolov.

Največ kaznivih dejanj, ki jih storijo ženske, je povezanih z njihovimi tradicionalnimi socialnimi vlogami. Pri nas, kakor tudi v večini drugih držav, je ženska kriminaliteta, čeprav zelo raznovrstna, omejena predvsem na nekaj skupin kaznivih dejanj: kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, kazniva dejanja zoper življenje in telo, kazniva dejanja zoper premoženje in gospodarska kazniva dejanja. Taki so statistični podatki tako za celotno SFRJ kot tudi za posamezne republike in pokrajine. Leta 1988 je bilo

npr. v Jugoslaviji največ žensk obsojenih za premoženjska kazniva dejanja (25 %), kazniva dejanja zoper čast in dobro ime (19 %), za gospodarska kazniva dejanja (18 %), med katerimi je okoli 80 % kaznivih dejanj izdajanja nekritih čekov in poneverjanja, ter za kazniva dejanja zoper življenje in telo (13 %). Podobna je bila sestava kaznivih dejanj obsojenih žensk v prejšnjih letih, s tem da je bilo nekaj manj žensk obsojenih za gospodarska kazniva dejanja (npr. v letu 1986 14 %, v letu 1987 pa 18 %).²⁶

Podobni podatki so tudi za SR Srbijo (brez pokrajin) za čas od 1984—1988. leta, s tem da se je v tem času opazno zmanjševalo število kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime ter zoper življenje in telo, močno pa je naraslo število žensk, obsojenih za premoženjska kazniva dejanja. Tako je število žensk, ki so bile leta 1988 obsojene za premoženjska kazniva dejanja, več kot dvakrat večje od števila žensk, obsojenih za isto vrsto kaznivih dejanj v letu 1984. Popolnoma nasprotno je bilo stanje v zvezi z gospodarskimi kaznivimi dejanji. Delež teh kaznivih dejanj je bil v skupni kriminaliteti leta 1984 in 1985 še zelo visok, v zadnjih treh obravnavanih letih pa se je izrazilo zmanjšalo število žensk, ki so bile obsojene za omenjena kazniva dejanja. To ni kaka posebnost v zvezi z ženskami, ker se popolnoma ujema z gibanjem celotne gospodarske in premoženjske kriminalitete, torej tudi kriminalitete moških, tako da utemeljeno lahko trdimo, da je porast premoženjskega kriminala posledica gospodarske krize pri nas, in sicer ne le pogostejšega izvrševanja premoženjskih kaznivih dejanj, temveč tudi strožjega pregona teh dejanj, in počasnosti v prilagajanju denarnih vsot, ki so bistveni element tega kaznivega dejanja, stopnji inflacije. Ko gre za gospodarska kazniva dejanja, menimo, da velja splošno stališče, da je zmanjševanje števila obsojenih predvsem posledica sprememb v kazenski politiki v povezavi s spremembami v politiki pregona za kazniva dejanja izdajanja nekritih čekov, ki so najpogostejša gospodarska kazniva dejanja žensk, hkrati pa tudi med najpogostejšimi kaznivimi dejanji, ki jih storijo ženske.

Postopno zmanjševanje števila žensk, obsojenih za kazniva dejanja zoper čast in dobro ime ter zoper življenje in telo, ki so poleg premoženjskih najpogostejša kazniva dejanja žensk,

²⁴ Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku 1987, 1988 in 1989.

²⁵ Podatke je posredoval Zvezni zavod za statistiko.

²⁶ Statistički bilten Saveznog zavoda za statistiku 1986, 1987, 1988.

ne utemeljuje trditve, da se sestava ženske kriminalitete spreminja.

3. Čeprav način, predmet in sredstvo za izvrševanje kaznivega dejanja določa predvsem narava samega kaznivega dejanja, je pri tem opaziti tudi določene razlike glede na spol storilcev. Razlike so predvsem povezane z razlikami v socializaciji moških in žensk, s tem v zvezi pa tudi z njihovim načinom življenja in položajem, ki ga imajo v družini in družbi, pa tudi z nekaterimi spolnimi biološkimi razlikami.

Po izidih raziskave beogradskega Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja je za ženske storilke značilno, da najpogosteje žalijo žrtve (zlasti ženske) predvsem z namigovanjem na njihovo spolno življenje. Tudi klevete se najpogosteje nanašajo na spolno življenje žrtve.

Storilci in storilke povzročajo žrtvam lažje in težje telesne poškodbe predvsem z različnimi predmeti. Ženske storijo ta kazniva dejanja pogosteje tako, da mečejo v žrtev določene predmete, moški pa z vbadanjem. Izbira sredstev, s katerimi izvršujejo storilci(ke) kazniva dejanja, katerih posledica so lažje in težje telesne poškodbe, je še bolj kot način storitve povezana s spolom. Tu lahko najbolj neposredno opazimo posebne biološke značilnosti in lastnosti socialnega položaja žensk, predvsem njihovo manjšo telesno moč v primerjavi z moškimi in priklenjenost na gospodinjstvo in domača dela. Te razlike so najbolj izrazite pri uporabi fizične moči in izbiri gospodinjskega pripomočka za storitev teh kaznivih dejanj. Ženske redko uporabljajo telesno moč pri težjih telesnih poškodbah, pri moških pa je ta pot običajnejša. Nekoliko drugačen je položaj, ko gre za lažjo telesno poškodbo. Tu je razlika glede uporabe lastne moči veliko manjša, kar je mogoče pojasniti s tem, da so žrtve lažjih telesnih poškodb storilk predvsem ženske, med žrtvami težjih telesnih poškodb pa prevladujejo moški. Ženski zadošča pri premagovanju odpora druge ženske lastna telesna moč, medtem ko pri obračunavanju s povprečno telesno močnejšim moškim mora uporabiti tudi nekatere pripomočke. Za ženske — povzročiteljice telesnih poškodb je značilno, da pogosto uporabljajo kot pripomoček predmete, ki jih običajno potrebujejo v gospodinjstvu, pri moških pa je drugače. Na splošno, za povzročanje telesnih poškodb storilci najpogosteje uporabljajo predmete, ki jih imajo v kritičnem trenutku pri roki. Ženske uporabljajo metle, lonce ali skleda z vodo, stole, torbice,

škarje, valjarje, dežnike in podobno, moški pa imajo pri sebi pogosteje nož.

Rezultati skorajda vseh raziskav pa kažejo na razlike v načinu in uporabi sredstev pri umorih glede na to, ali je storilec ženska ali moški.²⁷ Ženske najpogosteje morijo z zadušitvijo ali utapljanjem (najpogosteje nezaželene otroke), zastrupljajo ali uporabljajo sekuro. Nasprotno pa moški ubijajo z noži, strelnim orožjem, topimi in trdimi predmeti, z udarcem pesti in z brcanjem, torej uporabljajo telesno moč. Ženske pogosteje ubijejo svojo žrtev med spanjem (v glavnem može), moški pa to redko storijo.

Rezultati raziskav govorijo v prid tezi, da ženske zaradi manjše telesne moči in ne zaradi večje prekanjenosti ali zahrbtnosti pogosteje ubijejo žrtev v spanju, oziroma tedaj, ko ta napada ne pričakuje. K takemu sklepu napotujejo primeri iz vzorca omenjene raziskave Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja v Beogradu. Žrtve so bili vedno moški, ki so dalj časa mučili svoje žene, te pa se jim niso mogle ustrezno upreti. Podobno pojasnjemo tudi umore z zastrupljanjem.

Na izbiro sredstev, ki jih ženske uporabljajo pri ubojih, vpliva tudi kraj, kjer nastajajo konflikti, to pa je najpogosteje ožji ali širši domači prostor. Ženska ubija s predmeti, ki jih ima doma, in s katerimi si pomaga pri domačih opravilih. Uboji s sekuro so pogostejši v vaških okoljih. Uporaba telesne moči pri detomoru in način storitve tega dejanja sta skladna z njenimi fizičnimi sposobnostmi. Dejstvo, da ženske ne uporabljajo ali pa zelo redko uporabljajo strelno orožje, je mogoče razlagati s socializacijo ženske, saj ni v navadi, da bi ženska imela strelno orožje, torej ji tudi v konfliktnih položajih ni pri roki, niti ga ne bi znala uporabiti.

Pri tatvinah denarja ali predmetov v trgovinah ali od znancev, je za ženske značilno, da delujejo tedaj, ko ni treba vlamljati v prostor ali predmet. Že omenjena raziskava je pokazala, da ženske najpogosteje kraдеjo predmete za široko porabo, kar je tudi posledica tega, da so v naši družbi še vedno močnejša porabniška kot proizvodjalna skupina, in da je večji del njihove dejavnosti povezan z domom

²⁷ Glej: Krivična djela lišenja života na področju NRH (1946—1955), Zagreb, Zavod za kriminološka istraživanja DSUP-a NRH 1959, str. 217; Konstantinović-Vilić: Žene ubice, Niš, Gradina 1986, str. 89, pa tudi raziskava o kriminaliteti žensk v SR Srbiji, ki jo je opravil Inštitut za kriminološka in sociološka raziskovanja v Beogradu.

in s skrbjo za temeljne potrebe, kot so oblačenje, prehrana, gospodinjstvo. Ženske najpogosteje kradejo obleko in denar, nato pa gospodinjske predmete (posodo, sredstva za osebno higieno), nakit in hrano. Nasprotno pa se moški bolj usmerjajo na predmete, s katerimi si je mogoče pridobiti dohodek, torej kradejo predmete, ki jih je mogoče dobro preprodati.

Poneverjanja se po načinu storitve in predmetu bistveno ne razlikujejo, pa če jih storijo ženske ali moški. Podobno velja za kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa.

Razlike v času, v katerem ženske storijo kaznivo dejanje, so razumljivejše, če jih povežemo z razlikami v kraju storitve posameznih kaznivih dejanj pa tudi, ko pojasnimo razmerje med storilecem in žrtvijo.

Do žalitev in klevetanja pride najpogosteje na odprtem prostoru na vasi, manjkrat pa v stanovanju žrtve ali storilca. Če upoštevamo, da več kot polovico žalitev in klevet, ki jih je obravnavala raziskava Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja, povzročijo znanci in sosedje žrtve, ter da so storilci in žrtve teh kaznivih dejanj najpogosteje gospodinje, je jasno, zakaj do teh dejanj pride v dopoldanskem času in zakaj so bila storjena na odprtem prostoru (na vasi blizu hiše, v dvorišču, na njivi, poti itd.) ali v stanovanju žrtve.

Lažje in težje telesne poškodbe pa nasprotno najpogosteje nastajajo v zaprtih prostorih doma, najpogosteje v skupnem stanovanju in stanovanju žrtve ali storilca. Glede na to, da so storilke tega kaznivega dejanja v glavnem nezaposlene ženske, predvsem gospodinje, katerih žrtve so sosedje, sorodniki in znanci, najpogosteje tudi nezaposlene osebe (gospodinje in kmetice), je razumljivo, da je najustreznejši čas za reševanje medsebojnih sporov in za prave male vojne dopoldan, v času, ko zaposleni člani družine niso doma, t.j., ko je več časa in manj prič. Ženska, posebno gospodinja, ki je največ doma, redko stori nasilniško kaznivo dejanje zunaj tega prostora, ker tudi do sporov redko pride kje drugje.

Ženske morijo največkrat v hiši, in sicer najpogosteje v skupnem stanovanju in stanovanju storilke. To je popolnoma razumljivo, ker vemo, da ženske najpogosteje ubijajo svoje zakonske ali zunajzakonske partnerje in otroke (v glavnem takoj po rojstvu), nato pa nekdanje zakonske partnerje ter bližnje in oddaljene sorodnike, torej osebe iz svojega življenjskega okolja. Žrtve žensk so najpogosteje zaposlene

osebe, kraj dejanja ter razmerje storilka—žrtev pa pojasnjujejo, zakaj so ta dejanja največkrat storjena v popoldanskih in večernih urah. Do sporov, ki peljejo v umor, očitno največkrat pride, ko se mož vrne z dela, iz gostilne in podobno. Domače okolje je prostor, kjer pride do tega dejanja, so ugotovile vse dosedanje raziskave o kriminaliteti žensk pri nas.²⁸

Prostor, v katerem ženske največkrat kradejo, so prodajalne in stanovanja žrtev. Glede na to, da kradejo največkrat nezaposlene ženske, njihove žrtve pa so poleg pravnih oseb oz. prodajaln predvsem zaposlene ženske, je za to dejanje najbolj ugoden dopoldanski čas, ko žrtve ni doma. Dejanje samo olajšuje tudi zaupanje žrtve (žrtve so v glavnem znanci). Ženske, v nasprotju z moškimi, kradejo v glavnem v znanih prostorih oziroma tam, kjer imajo prost vstop zaradi zaupanja, ki ga uživajo pri žrtvi. Sam način storitve dejanja torej ne zahteva kake posebne spretnosti in poguma, kar je zopet v skladu s stereotipno vlogo spola v socializaciji. Gospodinje, ki kradejo v trgovinah, storijo to v času, ko nakupujejo za dom (navadno poskušajo odnesti iz prodajaln neplačane predmete), to je dopoldan med 10. in 14. uro.

4. Vse dosedanje raziskave ženske kriminalitete v Jugoslaviji so pokazale, da so storilke kaznivih dejanj v glavnem ženske z nizko izobrazbo, večkrat nezaposlene kot zaposlene, najpogosteje gospodinje, nato pa delavke in uslužbenke. Po izidih raziskave Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja več kot polovica storilk, izjema so storilke poneverb in ogrožanja javnega prometa, nima šolske izobrazbe, niso opravile osnovne šole ali pa imajo le zaključeno osnovno šolo. Zlasti visok je odstotek žensk z nizko šolsko izobrazbo med storilkami težjih telesnih poškodb (81,5 %), umorov (78,1 %) žalitev (77,4 %) in lažjih telesnih poškodb (76,2 %). Med storilkami naštetih kaznivih dejanj je skladno s tem tudi najvišji odstotek nezaposlenih oziroma gospodinj. Primerjava z rezultati prejšnjih raziskav²⁹ kaže, da se struktura storilk tovrstnih kaznivih dejanj ni bistveno spremenila, kar tudi potrjuje našo misel, da emancipacija ni vplivala na nasilniško kriminaliteto žensk, niti se ni dotaknila žensk, ki to kriminaliteto izvršujejo.

²⁸ Konstantinović-Vilić, navedeno delo, str. 89 ter Krivična djela lišenja života na področju NRH, str. 120.

²⁹ Simović, V.: Kriminalitet žena. Novi Sad, Progres 1961, str. 78.

Med ženskami, ki kradejo, je največ tistih s srednjo izobrazbo, vendar pa prevladujejo, kot je bilo pričakovati, nezaposlene ženske, predvsem mlajše, zanemarljivo majhno pa je število žensk iz drugih starostnih skupin. Če upoštevamo izbiro predmetov, ki jih ženske najpogosteje kradejo, lahko ta dejanja najlažje pojasnimo z neskladnostjo med življenjskimi potrebami in željami, ki jih ustvarja sodoben način življenja (določene potrošniške dobrine, kot so obleka, nakit, prehrambeni izdelki), in nezmožnostjo ženske, da bi zadovoljevala potrebo po teh dobrinah na zakonit način. Zato lahko rečemo, da določen del premoženjske kriminalitete razmeroma izvira iz potreb, ki jih je ustvarila emancipacija, ni pa še prišlo vzporedno tudi do socialno-ekonomske resnične emancipacije (izobrazba, zaposlenost, socialno-ekonomski položaj), da bi lahko ženske zakonito zadovoljevale tem potrebam. Vedeti je treba, da je vpliv emancipacijskih procesov pri tej kriminaliteti veliko šibkejši kot vpliv tradicionalne vzgoje in tradicionalnega okolja — položaja drobnega potrošnika, ki ga ima ženska v družbi.

5. Motivi za kazniva dejanja, ki jih storijo ženske, se razlikujejo glede na vrsto kaznivega dejanja. Pri večini kaznivih dejanj so motivi enaki kot tedaj, ko je storilec moški. Edino za uboje, ki jih storijo ženske, so značilni posebni vzgibi. Po podatkih omenjene raziskave je najpogostejši motiv za uboj, ki ga stori ženska, možovo dolgotrajnejše slabo ravnanje z njo samo.³⁰ Značilni motivi so še sovraštvo in nestrpnost, ki sta posledica dalj časa trajajočih slabih odnosov (brez fizičnega mučenja) med partnerjema, odstranjevanje nezaželenega novorojenčka oziroma otroka, ki ženski pomeni življenjsko oviro, ljubosumnost, ker jo je partner zapustil ali zanemarjal, želja po tem, da bi se rešila moža, ki se ga je naveličala, ali ki jo ovira v razmerju z ljubimcem itd.³¹

Posebnost motivov pri ženskah, storilkah ubojev, je izrazita tudi pri detomoru, ker je storilka tega dejanja lahko samo ženska. Glede na okoliščine, motive in vzroke ločijo v literaturi tri tipe ubojev otrok takoj po rojstvu: detomori, ki jih storijo duševne bolnice ali osebe iz njihovega okolja, vendar zaradi duševne bolezni matere; uboju iz ljubosumnosti (mati ubije otroka, ker se boji, da bo motil njeno razmerje

s partnerjem, oziroma da bo otrokov oče usmeril vso ljubezen na otroka; tako spolni nagon premaga materinskega) in detomor iz socialnih razlogov, ki je najpogostejši (obsojanje okolja nezakonske matere ali slabe gmotne razmere).³² Raziskava ugotavlja, da sta prvi in tretji tip pri nas najpogostejša.

Ženske ubijajo svoje otroke tudi zato, ker se ne morejo sprijazniti z izvenzakonsko zvezo nekdanjega moža, zaradi ljubosumnosti in ker ostajajo zapuščene, ko zanosijo.

Rezultati raziskave kažejo, da je posebnost motivov za detomor posledica posebne biološke vloge žensk — rojevanja, ki se dogaja v ženski nenaklonjenih družbenih pogojih. Drugače rečeno, detomor je povezan s specifičnim družbenim položajem ženske, posebno v zvezi z družbenimi pričakovanji tako glede udejanjanja omenjene biološke vloge kot tudi glede njenega odziva na možovo slabo ravnanje, njegovo nezvestobo in podobno. Ženska skriva nosečnost, ker se boji odzivov iz svojega okolja in se odloči, da bo odstranila otroka šele po njegovem rojstvu. Prav tako dolgo časa prenaša možovo nasilje, ker je od njega materialno odvisna, zaradi otrok, ker se sramuje pred okolico ali zato, ker se nima kam umakniti. Ko ubije svojega mučitelja, pretrga verigo nasilja, zato je v tem pogledu umor za žensko »vprašanje obstoja, ker ne vidi druge možnosti za preživetje«.³³

2.3. Formalno družbeno nadzorstvo in kriminaliteta žensk v Jugoslaviji

V organih formalnega družbenega nadzorstva (policija, pravosodni organi, zavodi za izvrševanje kazni odvzema prostosti in zavodi, ki nadzorujejo odvzem prostosti) so bili dolga leta zaposleni le moški in v glavnem je bilo delo teh institucij prilagojeno le moški kriminalni populaciji. Zakone so pisali in izvajali moški, zato je bila ženska kriminaliteta le obrobna strokovnega pomena.³⁴ V zadnjih letih pa je tako pri nas kot v večini drugih držav ženska začela opravljati dovršen del družbenih dejavnosti, ki so ji bile prej nedostopne, tudi v institucijah družbenega nadzorstva. Očitno pa ta njen prodor ni bil enakomeren, saj je zajel v glavnem javna tožilstva, sodišča (predvsem nižja), advo-

³² Kellens, G.: *Qu as tu fait de ton frée? Etudes de criminologie spéciale*. Bruxelles, Mardaga, str. 22—23.

³³ Konstantinović-Vilić, navedeno delo, str. 150.

³⁴ Price, R.: *The Forgotten female offender*. Crime and delinquency 1977/2, str. 102.

³⁰ Konstantinović-Vilić, navedeno delo, str. 140.

³¹ Prav tam, str. 140, podobne podatke pa je dala tudi raziskava Inštituta za kriminološko in sociološko raziskovanje.

katuro in deloma institucije, v katerih izvršujejo kazni odvzema prostosti, skoraj popolnoma pa je obšel policijo.

Na podlagi podatkov za SR Srbijo ni mogoče sklepati, da spremembe v spolni strukturi zaposlenih v institucijah družbenega nadzorstva vplivajo na kazenski pregon in kaznovanje storilcev kaznivih dejanj. Zdi se tudi, da razliko med moškimi in ženskami (v glavnem stalno) v pregonu in obsojanju pogojujejo predvsem socialno-ekonomski dejavniki in vpliv neformalnega družbenega nadzorstva, določeni stvarni odnosi med moško in žensko kriminaliteto ter splošni tokovi v politiki kazenskega pregona in kazenski politiki sodišč. Ne moremo reči, da inštitucije družbenega nadzorstva ravnaajo različno glede na spol storilca. Temu v prid govorijo tudi podatki, ki jih navaja Konstantinović-Vilić, in ki kažejo, da so ženske v podobnem položaju (ne boljšem in ne slabšem) kot moški, kadar gre za prijavo, obtožbo, izrekanje oprostilnih in obsodilnih sodb za kazniva dejanja zoper življenje in telo.³⁵ Do podobnih spoznanj, kar zadeva ta ali druga kazniva dejanja žensk, so prišli tudi z raziskavo Inštituta za kriminološka in sociološka raziskovanja.

Pri nas ni večjih razlik tudi med kazenskimi sankcijami, ki jih izrekajo ženskam, in tistimi, ki jih izrekajo moškim. Nasploh lahko rečemo, da velja za kazensko politiko do žensk isto kot za kazensko politiko naših sodišč nasploh: med izrečenimi kaznimi prevladujejo krajše zaporne kazni (do 2 let), denarne kazni in pogojne obsodbe. Vendar pa moškim nekoliko pogosteje izrekajo daljše zaporne kazni.

Struktura kazni, izrečenih ženskam, popolnoma ustreza kaznivim dejanjem žensk, tako da lahko rečemo, da predvsem vrsta in teža kaznivega dejanja določata vrsto in višino izrečene kazni. Če nekoliko bližje pogledamo kazenske sankcije, ki so bile izrečene za najpogostejša kazniva dejanja žensk (žalitve, lahke telesne poškodbe, izdajanje nekritih čekov in tatvine), bomo videli, da za ta kazniva dejanja največkrat izrekajo pogojne kazni, denarne kazni in sodni opomin, redkeje pa zaporne kazni, in to najkrajše (do 2 let). V zvezi z redkim izrekanjem težjih kazni je pomembno tudi dejstvo, da med uboji, ki jih storijo ženske, prevladujejo detomori, tj. privilegirani umori, za katere se izrekajo ali pogojne ali kratkotrajne zaporne kazni.

Zaporne kazni, daljše od 3 let, izrekajo v glavnem ženskam — storilkam kaznivih dejanj umora, daljše kot 5 let pa tistim, ki so storile kaznivo dejanje med spanjem žrtve in je tak umor kvalificiran kot zahrbtn. Kazni, ki jih izrekajo ženskam, storilkam umora na zahrbtn način, pomenijo, da pri nas ni obratnega razmerja med delovanjem neformalnega in formalnega družbenega nadzorstva. Ženske, storilke teh kaznivih dejanj, sodijo namreč v populacijo z najnižjo izobrazbo, ali pa so celo brez šolske izobrazbe, praviloma pa žive v okolju z izrazito patriarhalno moralo in dolga leta pasivno prenašajo fizično in psihično mučenje svojih mož ali domačih. Način storitve kaznivega dejanja (med spanjem) je bolj izraz ženine nemoči, prestrašenosti in pomanjkanja kakršne koli družbene pomoči pri iskanju izhoda iz nevzdržnega položaja, kot pa njene zahrbtnosti, zato je kaznovanje dosti strožje v primerjavi z v bistvu podobnimi primeri, ko je bila žrtev v času storitve dejanja budna. Zato se nam zdi, da je za kazniva dejanja, ki so posledica dalj časa trajajočega slabega ravnanja, treba predvideti posebno, privilegirano obliko uboja, ne glede na način storitve, ker bi to bilo skladno z družbeno nevarnostjo tega dejanja in bi pomenilo večjo enakost storilcev pred zakonom. Tako bi nekoliko ublažili pravzaprav dvojno kaznovanje teh žensk: s trpljenjem, ki jim ga je povzročala žrtev ter družbeno odrekanje pomoči in varstva, kar jo je pripeljalo do tega, da je vzela pravico v svoje roke, in z zaporno kaznijo, ki jo je izrekla družba.

Po rezultatih raziskav, ki so jih opravili v svetu,³⁶ in po posameznih spoznanjih o stanju v naših zaporih, je obravnavanje žensk v zaporih naravnano enako kot neformalno družbeno nadzorstvo. V teh zavodih ženske usmerjajo v tradicionalne dejavnosti (šivanje, pletenje, vezenje itd.) in se zelo trudijo, da bi jih vzgojili v pasivne, ubogljive osebe, usklajene z družbenimi pričakovanji. To še nadalje krepí njihove družbene in notranje konflikte, namesto da bi jih zmanjševalo, učinki resocializacije pa postajajo s tem vprašljivi.

Sklep

Povprečna ženska, storilka kaznivega dejanja, izhaja po svoji izobrazbi in družbeno-ekonomskem položaju iz nižjih družbenih slojev,

³⁵ Konstantinović-Vilić, navedeno delo, str. 54.

³⁶ Price, R., navedeno delo, str. 106.

kar v bistvu velja tudi za moške storilce kaznivih dejanj. Iz tega lahko sklepamo, da so skrajni vzroki kriminalitete obeh spolov skupni. Vendar pa različna spolna socializacija, ki se najbolj kaže ravno pri najnižjih družbenih plasteh, iz katerih izvira večina storilcev kaznivih dejanj, povzroča razlike med kriminaliteto žensk in moških, tako v obsegu in strukturi kot tudi v načinu storitve, času in kraju, različni pa so tudi motivi, žrtve itd.

Ženske so, skladno z družbenimi pričakovanji, največkrat storilke nenasilniških kaznivih dejanj, ki so povezana z opravljanjem njihovega spolu primernih vlog in nalog, kadar pa so pri razreševanju konfliktov nasilne, je to nasilje praviloma manj intenzivno (lahke telesne poškodbe). Težja kazniva dejanja (umor in težke telesne poškodbe) storijo tedaj, kadar neskladnost med družbenimi pričakovanji glede njihovega obnašanja in med njihovimi potrebami ter možnostmi, da ustrezajo tem pričakovanjem, doseže najvišjo točko. Njihovi nasprotniki in žrtve so večinoma družinski člani ali sorodniki, sosedje in znanci, kraj dejanja pa je stanovanje, hiša ali prostor v neposredni bližini doma. Gre torej za kriminaliteto družbenih slojev, ki se jim resnična emancipacija ženske ni niti približala. Temu v prid govorijo podatki o gibanju ženske kriminalitete, ki je pri nas že dolga leta na nivoju 13 % vseh kaznivih dejanj.

Ni pokazatelj, ki bi večjo raznovrstnost kriminalitete žensk povezovali z njihovim vstopom v razne družbene dejavnosti, razen da se je neznatno povečalo število žensk, ki so bile obsojene za kazniva dejanja zoper varnost javnega prometa in za kazniva dejanja zoper uradno dolžnost. Pri nas nismo opazili, da bi bistveno poraslo število žensk, obsojenih za gospodarska kazniva dejanja in za dejanja v zvezi z drogami, kar pa zaznamujejo statistike drugih dežel (ZDA, SZ, Kanada, Poljska, Nemčija itd.). Nasprotno, v SR Srbiji npr. ženske tudi v gospodarskem kriminalu nimajo pomembnejše vloge in so predvsem storilke drobnih kaznivih dejanj, kot potrošnice ali pa kot uporabnice nekritih čekov, zato so spremembe v politiki kazenskega pregona tega kaznivega dejanja po-

vzročile, da je število žensk, kaznovanih za ta kazniva dejanja, zanemarljivo majhno. Edina povezava med kriminaliteto žensk in emancipacijo, ki jo je mogoče pri nas opaziti, je posledica vpliva družbenega razvoja na kriminaliteto, in se kaže v neskladnosti med tem razvojem in z njim ustvarjenimi potrebami (te so v glavnem omejene na tradicionalno žensko vlogo — obleka, nakit, družinski standard — hrana, pohištvo itd.) ter možnostmi za njihovo zadovoljevanje. To se zlasti vidi pri premoženjskem in do neke mere gospodarskem kriminalu.

Očitno je v naši družbi, razen za zelo ozek krog žensk, ostala emancipacija le lepa želja, za njeno uresničitev pa ni ne materialnih in ne ideoloških pogojev (razen če ne štejemo za emancipacijo formalno razglašane enakopravnosti med moškimi in ženskami in trmasto vztrajanje pri tem, posledica pa je namišljeno stanje, da je ženskam dana možnost, ki je niso zmožne izrabiti). Treba pa je priznati, da smo se s tem izognili nekaterim stranskim učinkom, ki jih je prinesla emancipacija žensk v razvitejših deželah, ko so se ženske, resda postransko, vključevale v posamezne ekstremne oblike nasilne kriminalitete (npr. terorizem). Vendar pa je bila hkrati izpuščena zgodovinska možnost, da se ženska reši svojega tradicionalnega, podrejenega položaja in da uporabi svojo ustvarjalnost.

Po odzivih formalnega družbenega nadzorstva je ženska še vedno, kot storilka kaznivega dejanja ali kot žrtev, družbi veliko manj nevarna, kot je družba nevarna njej. Z naraščanjem njene nezmožnosti, da bi se zaščitila in da bi jo družba zavarovala pred nasiljem, narašča nevarnost, da bo postala storilka nasilnega kaznivega dejanja in da se bo nanjo zrušilo vse maščevanje družbe. Bodisi da ji jemlje prostost bodisi z izrekanjem sankcij brez odvzema prostosti, ji formalno družbeno nadzorstvo ne želi in niti ne more ponuditi ničesar drugega. Samo pomaga ji, da se čim manj uporniško vrne na isto mesto v družbi. S tem pa se krog zapira.

Prevedla
Marija Milenković

Social Control and Female Crime

Vesna Nikolić-Ristanović, Ph. D. of Psychology, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Gračanička 18, 11000 Beograd, Yugoslavia

For several years female crime has constituted 13 per cent of total crime. Females are generally perpetrators of non violent crimes. They tend to commit serious crimes such as murders and infanticides only in cases when, due to circumstances in their environment and the indifference of society, they do not see any other way out from the crisis.

In terms of her academic level and socio-economic status, the average female offender is from a lower strata, while her victim is mostly a person from the perpetrator's immediate environment. The method, time, place and even motives of offences committed by women are determined by socialization, learnt traditional roles, and expectations of society that woman's behaviour will be in accordance with her learnt subordinate role in society.

Formal social control which deals with a female offender reacts in the same way as informal: it tries to resocialize a woman into being a passive, obedient person. As regards the imposition of penal sanctions, no greater differences were observed between the sentencing of male and female offenders.

Social progress creates favourable conditions to female crime, because it brings about new needs and desires on the one hand and no possibilities for their realization on the other. In our society true emancipation has eluded the majority of women, in spite of the formal proclamation of equality between men and women.

Key words: women offenders, female crime, theories, formal social control, Yugoslavia.

UDC 343.914.